

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԻՆ
ՅՈՂԱՆՆԵՐԸ ԵՄԵՆԻՆԻ

ՆԱԲԱԳՐԱՏՈՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ԲԵՐԼԻՆ, ՄԵՆԵՐ ՓՈԼԻՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՏՊԱԿԵՐ

Խմբագրութեան ուղղութեամբ համակ կամ այլ
գրութիւն ետ չի դարձուիր

Bureaux du Journal "HAÏRÉNIK",
Péra, Cité d'Alep, CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐԱՅ

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԱԲԱԳՐԱՏՈՒՆ
ՄԱՌԻՄԱՆ ՄԱՌԻՄԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ				
Պայտ	Համար	Տարեկան	300 թիւ	75 դշ: Մեծիկ
Պայտ	Վեցամսեայ	150	40	40
Գաւառներու	Տարեկան	300	400	40
Պայտ	Վեցամսեայ	150	50	50
Պայտ	Երկամսեայ	75	25	25
Պայտ	Տարեկան	300	25	Քրտնդ
Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան վրայ (Դրամով փոխարէն փոխարէն փոխարէն փոխարէն 400 դրշ: 115 դրշ:)				

درعيله بك اوغلند حله چاروشسته
خير نيک غرضى اداره خانه شسته

10 ՓԱՐԱՅ

ՄՏՔԻՆ ՈՒ ԴՐԱՄԻՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Խուլ պայքար մըն է այս մեր
մէջ, որ, երկար ատենէ ի վեր թա-
քուն, զսպում, անհամարձակ,
հիմա կեանք կ'առնու, երեւան կու
զայ եւ մեր ժողովրդին համակրու-
թիւնը կը զբաւէ արդէն:

Ճշուամբ սաստիկ էր Տարիներէ
ի վեր միակ իտեալ մը ցոյց կը
տրուէր, դրամը, եւ միակ բաղձալի
վիճակ մը, հարստութիւնը Հարստու
Լրագրերն իրենց ամէնէն փայլալի
ածականներն ունին անոր համար,
հանդէսներն իրենց ամէնէն փառա-
ւոր թիկնաթուղթերը, երկրպագներն
իրենց ամէնէն իւրաքանչեւ օրհնէնք-
ները, ժողովուրդն իրեն սրնաշարին
ամէնէն ճապարկ դերաթերթ մը:
Հարստու, ու այս բառը դերաթական
բան մը կ'առնու այն մարդոց դէմ
տակ որք պաշտօն ունին ազգին
ընտանոթութիւնը շինելու եւ որք սա-
կայն անոր հարստութիւնը դրամներու
կին դուռը կամ նախասենեակին
մէջ կ'սպասեն, անոր առատաձեռ-
նութեան թափվածութիւնը իրենց
համար շինելու... մէկ մէկ ձեռք
հագում:

Երբեք տեսնուած չէ ազգի մը
մէջ բարքերու այսպիսի անբարոյա-
կանացում. ուրիշ տեղ չափի դասէք
մէկ կողմէն այնքան անպատկառ
արհամարհանք եւ միւս կողմէն այն-
քան ստորաբարձ դժգոհութիւն: Ոչ
մէկ տեղ դրամն եղած է այսբան
մարտադրանք, զայն ունեցողին տա-
լով այսքան անասան հրաւերէք-
ներ եւ առաւելութիւններ:

Մեծադն ինքն ալ, իր հիւլէա-
կան մասնիկներուն ներքին թըր-
թումանը մէջ, զարմացած ըլլալու է
իրեն տրուած անհուն տեղին, իրեն
եղած անօրինակ պատուին համար:
Ուրիշ տեղ, դրամը միշտ կուտայ
կատարելու նիւթական փախուքները,
վայելելու տալու ամէն դիւրութիւն տա-
ներն, հանգստութիւնները: Մեր
մէջ ամէն բան եղած է խելք, սիրտ
ու պատիւ միանգամայն, միակ չափը
չափելու համար ամէն բարոյական
արժէքները, աստուածութիւն մը
որուն առջեւ ամէն ոք կ'երկրպա-
գանէ:

Հետեւանք, գիտենք: Ամէն
մարդ ջանաց քիչ մը դրամ ձեռք
բերելով այդ տիրապետութեան ին-
քն ալ հասնելու համար: Ու երբ
ձեռք բերած զոյն, երբ տեսած ա-
նանք որք դրամն զուրկ էին իրեն
առջեւ այնքան խնայող ու խղճուկ,
իրեն տալով մտքի ու սրտի ամէն
բարձրութիւն, չլացաւ: Խանութիւն
ու խանին անկիւնը մեծցած այդ
մարդկը որոց ձեռքերը դեռ պա-
հած էին կանգունին երկարատեւ
զործածութիւնէն վատկուած մե-
քենական շարժումը եւ կ'անակը տա-
րուած բռնին տալիկեցող ճշուամբ,
գիտնողն իրեն տրուած բուրդաթիւն
խնկարկութիւնէն, եւ արհամարհան-
քով սկսան նայիլ անոնց վրայ որք
դրամ չունենին ի վիտարէն քանելու
համար — որովհետեւ իրենց համար
միակ չափը հարստութիւնն էր — ա-

նոնց որք իրմէ աւելի դրամ ունենին:
Ազգի մը բարքերը շինող ամէն
զգայութեանը այս անգիւղացող
նաւարեկութեան մէջ, հիմալ որ
ձայն կը բարձրանայ թէ ընկերային
կեանքին միակ պայմանը դրամը չէ,
մարդիկ կան, ու շատեր, որք դը-
րամին թոթովութիւնը վեր կը բարձրա-
ցին հայտնաբեր մը լաւ ըլլալու տը-
նաւորութեամբ, մոռցուած հին ճըշ-
մարտութեանց այդ վերադարձէն
արդէն անհանգստ:

Լաւ հասկնա՞ք. վարդապետա-
կան բարոյախօսութիւն չենք ընել,
ու շատ ալ հաճելի չէ մեզ այդ դե-
րը: Գիտէ՞ք որ մարդկութեան գոյու-
թեան ընտանոթական գլխաւոր պայ-
մաններէն մին է սեռին ազդեացումը
մը ու քանի որ անոր հարկ եղած
միջոցներէն մին ալ դրամն է իր հետ
բերած դիւրութեանց ու հանգստե-
թեանց առաւելութեամբ, դրամը
չէ որ կ'արհամարհենք, վնասակա-
նութեամբ միայն կ'ապրուի զգայնա-
կանութեամբ: Իսկայ երբ կը տես-
նենք որ դրամին դերին ամէնէն
դժուոր ու ողորմելի հասկացողու-
թեամբ, ան որ քիչ մը հարստու-
թիւն ձեռք կը բերէ մեր մէջ ինք-
զինքը կը դառնէ արդէն գերադոյն
մէկ մը որուն առջեւ, մարդկութեան
մնացորդ մասը ոչնչութիւն մըն է լոկ,
Միտքը՝ ապիկարութիւն մը եւ բոլոր
վնաս զգացումները՝ անտարանական
տարբերակութիւններ, այն ատեն
կ'ընդվզենք ու երբ կը տեսնենք ժո-
ղովրդին ներքին զիտակցութեան
ընդարմացումն որ այս վիճակը հան-
գուծելի կ'ընէ իրեն, կ'ողբնք ա-
նոր արժանապատուութեան ներհոյ
զգացումներն արժնոյն:

ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ

ՎԱՐԺՈՒՆԻՆ

30ին էր, օգոստոս ամսոյ մէջ. ի-
րեն պաշտօն մը գտած էինք, եւ մէկ
բարեկամ մը հետ գացողք Արաման
պանդուկ կալաթա:

Երկրորդ յայտնի մէջ սանգուղին վը-
րայ դէպի ներս քաշուած սենեակ մը
մտնաք: Կին մը նորահաս, քիչ մը դող
եղածի պէս, զմեզ ընդունեց այդ խցիկը
մէջ եւ մէկ ձեռքով ալ կողմէն դէպի
տեսն նետելով մայրու, հրամցող որ
նստինք եւ ապա նստած ինքն ալ: Իր
վարդապետիկ ամուսնին մնացած էր իրեն
զատիկ մը, գրեթէ տասնամեայ, նորը
կազմուածքով, տոգոյն, որ գլխիկը դը-
րաւ մօրը մէկ ծնական վրայ եւ կրթնե-
ցաւ անոր զանուակի մը պէս չեղիկ եւ
անմուռն: Իր բովանդակ քաղցրութիւնը
ամուսնական կեանքին: Այդ կինը մեր
վարժուհին էր, որուն համար յանձնա-
ւարականներ գրուած էին ինքի եւ այլ
ճանօթներու:

Չորս տարիէն աւելի պաշտօն վարած
էր Կիլիկիոյ մէջ, զիտէր հայերէն լեզու,
հայիւ, եւ պատմութիւն ուսած փոքր ի
շատէ: Պոստիկ էր եւ վարժուած գա-
ւառական կեանքի: Իր առաջին խօսքն
եղաւ թէ չէր փախաբեր անշուշտ ընդու-
նել զմեզ հոն այն վիճակին մէջ, ուր
ամէն բան անշուշտ էր: Բայց որովհետեւ
Պոստիկն սոսկալ յոգնութիւն չունէր ըր-
նաւ, ստիպուած էր առ ժամանակ մը
համակարգիլ բաղդին մինչեւ որ ուրա-
խաթիվ օր մը նետուի նստու մը մէջ եւ
մէկ նեղուցին դուռն ելլէ, մանաւանդ
դէպի Սեւ ծով:

Եւ որ մեր այս բանը, Իգական սեռէ

անհատ մը, հոս ծնած, հոս մեծացած, ու
հոս ուսում առած, հաստատապէս որո-
շած էր, իբրեւ անխախտ առաջադրու-
թիւն, միմիայն գաւառներու մէջ պաշ-
տօն ունենալ, անոնց կեանքին մէջ նե-
տել իր բարոյական զարգացման համա-
տիկ լուսան: «Ինչ ընեմ, կ'ըսէր, Պո-
ստիկ. հոս հարկերն կան ինքի պէս կամ
իզով լաւ. դո՛ւք, դո՛ւք, ա՜նա ինչ որ
պէտք է մեր ուշադրութեան առարկայ
ըլլայ: Գաղաքներ ունինք, նահանգներ,
ուր խնամող ձեռքեր խաղաւ կը պակսին
Գաւառներու մէջ, նիւթական վարձա-
ւորութեան հետ, զիւր իշխող բաժնի մըն ալ
կայ, հողեկան բերկարներ, յազարդ
յոյկանքի չափ, զոր կ'ունենան չնուր-
կանքով ձեռք բերած արդենաց մէջ»
Եւ սկսաւ պատմել թէ ինչպէս ինքն ա-
ռաջին անգամ, մանկույթ կիլիկիան հա-
յապատ քաղաքի մը մէջ, կրցած էր յա-
ջողութիւններ ձեռք բերել իր իսկ ակն-
կալութիւնէն վեր, աղքատ էր դպրոցին
մէջ, դպրոցէն առնելու վրայ: Իրաւ,
հաճոյքներու մեծը չէ՞ երբ կը տեսնու
որ չուրջոյ ամէնքն ալ կը ձգտին քիչ
նմանելու, ինչ շատ ձեռի դալ քիչոյ պէս,
խօսիլ քերի պէս, կ'ընէ քիչի պէս:

Իրմէ տեղեկացանք կամ իր համոզու-
մըն այս եղած էր թէ պոքրիկ աղքատներ,
գրեթէ անացած բացառութեան, աւելի
լաւ համակարգութեան ցոյց տուած էր
գաւառական կեանքի, աւելի մեծ հա-
ճոյքներ գտած են իրենց այդ առաքելա-
կան պաշտօնին մէջ քան թէ պոքրիկ եւ
թիւնաւորները, որ, առժամանակեայ գա-
լիք մը ըլլածի պէս բաղդին հետ, դժգո-
հութեամբ կը մտնէր գաւառներու մէջ եւ
գիտնութեամբ կը մնան հոն մինչեւ ծը-
րադրուած օրը:

Այս դիտողութիւններն ինքի կը յիշե-
ցնէին շատ բաներ զորս հաւաքած էր:
Ուրիշ մը տեսած էր Մշտ մէջ պոքրիկ
երկուստաբար մը, որ, կիլիկիա առաւօտ
մէջ, չէ՞ հազուադէպ, պոքրիկ մայրուով, զոր-
քին գաւառան մը ձեռքին մէջ տատանե-
լով, կը պոքրիկ հասարակաց մէկ ճամ-
բուն վրայ հետադուր անխախտութեամբ, որ-
պէս թէ ինքնալի Մեծ-փողոցին կ'ենմ
լաւ ըլլալ: Ասիկայ բան մը չէ. անխա-
նութիւնն աղքատին աւանդութեանց դէմ,
եւ ալ այսպիսի բաներ, անտարբերու-
թեան հետ՝ ուսուցչի ներկայութեան վը-
նասած են գաւառներու մէջ:

Աղջիկներն այսպէս եղած չեն բարե-
բաղդները: Եւստիկութեան լաւագոյն օ-
րինակներ տուած են եւ յարգանք վրայ
տեղած իրենց պոքրիկ զոյրներու եւ մայ-
րերու համար: Մեր վարժուհին արդեւ
մէջ ամէնէն աւելի նախաձեռնութիւն եղած
էր. իբրեւ քոյր՝ սիրելի ամէնուն, իբրեւ
պարկեշտ նորահաս այլի՝ անխախտ ա-
մէնուն, եւ իբրեւ մանկամարդ ծնող նա-
րածիլ աղջկան մը, ցոյց տուած էր թէ
ինչ խանդավառութեամբ, զորով եւ առաքել-
ութիւն պէտք է ունենայ կին մարդը:

Բանի մը վարկեան միայն պիտի
նստէինք խօսելու իր նոր պաշտօնին հա-
մար, եւ ժամէն աւելի անցուցած էինք
հանրական նիւթերու վրայ խօսակցու-
թեամբ, մոռցած էինք մեր բուն ընկերը
եւ լսեցինք ինչ որ բողբոլին նոր էր մեզ
Սեւ ծովի քան միտքս չէ, միայն սա գիտեմ
որ մեր գտած պաշտօնը իրեն ընդունելի
չեղաւ. մեծը իրմէ գաղափարներ լաւ տը-
պաւորութեան ներքեւ եւ այս համոզ-
մամբ թէ պոքրիկ իգական սեռն աւելի
օգտակար կրնայ ըլլալ մեր գաւառներու
մէջ քան թէ արական ձեռքը:

Այն օրէն ետքը չորս-հինգ ամիսներ
անցան, եւ օր մըն ալ, չարաչառ օր մը,
Սեւ ծովի կը գրէին Մարկարային թէ մե-
նած է վարժուհին: Սակայն կը յիշեմ այդ
մանկամարդ պոքրիկ, որ կեանքը կապած
զգալին, իր ծոցէն լուսած այն աղաղակ
նստիլ, ալ մոռցած էր աշխարհը եւ ինք-
զինքը տուած գաւառական կեանքի. իր
կրօնաւոր իրական կրօնաւոր մը կը նկա-
տեմ: Հիմա անդիտակ կը քնէ Մարկա-
րայի Հայոց գրեթէ անհոգեմէն մէջ, թէ ո՞ր
է իր անհոգեմէն, չգիտեմ:

ՀՐԱՆԴ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՅԵՐ Ի ՊԱՐԱԿԱՍՏԱՆ

ԶՈՀՐԱԲ ԻԱՆ

Նրբ Պարսից չափն Աղա-Մանուկ
խան աւերեց Թիֆլիսի եւ տարաւ ի Պարս-
կաստան բազմաթիւ զերիներ, անոնց մէջ
էր նաեւ Զոհրաբն որ երախայ էր:

Ասպաճանի Հալի Մանուկը-Հիւ-
սէն խան Էմին-Ուղ-Գոյի ձեռք ինկած
էր երախայ Զոհրաբն եւ մնաց խանի
զերիապատանին մէջ, կրթուեցաւ ի Պարս-
կաստան արաբալեզու զոհրաբնի մէջ,
եւ յետոյ պարսկերէն լեզուով դրեց շատ
բանահիւստութիւններ, ինչպէս նաեւ իր
բարեբարներու զերիապատանին պատմու-
թիւնը:

Նրբ Էմին-Ուղ-Գոյի Ասպաճանի
հրամանատար եղաւ, իրեն զանազան
ընտրեց Զոհրաբ խանը Իրանի մէջ:

1812 թ. Ասպաճանին պատահեցաւ դէպք
մը յորում Զոհրաբ խան ճախարիտ բարե-
բար մը հանդիպեցաւ իր նախկին կրօ-
նակցայ:

Այդ թուին Ֆաթ-Սի չափ իր կա-
հանողին երբ կ'երթար Սուլթանի ա-
մարանը, կը հրամայէ Ենիկոյիեանց
Աղա-Մանուկը ներքինին որ փոփոխ
է վերանորոգէ կանանցիկ եւ արդունիքի
ինչ տեղերը: Իրանի սովորութիւնն
է կտոր կտոր հայկերէն իրացնել սենեակ-
ներու, առատաշնորհ եւ որմերու վը-
րայ, եւ պատուհաններն բաղկացած են
զոյնզոյն մանր ապակիներէ զանազան
մեծութեամբ: Ասպաճանի ձեռքին ար-
հեստն այն փառանակը բողբոլ, իսկ այժմ
մասամբ միայն, Հայոց ձեռքն էր. հա-
յերը վստահելէն եւս կրնային առնե-
լու մէջ մանկ ամէն ուրեք. ներքինի
նիւթերուիեանց Նոր-Ջուղայեցի հայերու
կը յանձնէ արձանիքի հայկերէն կամ
լուսամուտներու ապակիներն անցնելը:

Սակայն Շահը Թեհրանէն չմեկնաւ
թագաժառանգ Աբգա Միքայէն Ատրպա-
սականէն Թեհրան կողմէն հօրմէն դրամ
խնդրելու որպէս զի շարունակէ Ռուսաց
դէմ պատերազմը: չափը որուն ձեռքը
շատ բաց չէր կը մերժէ այդ խնդրը: Գա-
հաժառանգը ամսու մը չափ Թեհրան մը-
նայէն յետոյ ինքն ալ ամարանոց կ'եր-
թար Շահին լոյս: Նրբ նա Թեհրան պի-
տի դար Թաթարէն հետք բերած է չորս
աւազաններ որք նշանաւոր հանդիսացած
էին զոհրութեան մէջ իրենց ունեցած յա-
ջողութեան մը արաղապարութեամբ:
Նրբ թագաժառանգը կը հասնի ամարանոց
լուր կը տարածուի թէ այս գողերը պի-
շեր մէկ մէկ ձի են գողերը անոր անա-
ռէն, հեծեր, փախեր, գնացեր են ի Քնար-
ալայ:

Շահը աշան կը վերադառնայ իր մայ-
րաքաղաքը եւ կ'իմանայ թէ զանազանի
պատուհաններէն մին տեղէն խախտած է.
շուտով կը բանան զանազանի զուռը եւ
կը տեսնեն որ հինգ սուրբակ ոսկի, այ-
սինքն 30,000 թուման պակսել է. ան-
միջապէս խուզարկութիւններ կը կատար-
ուին երեսիկ մարդերու ունեւոր: շատեր
կը ձեռքարկուին, հրեայ լուսններ կը
զրկուին զանազան քաղաքներ, բայց ոչ
ուրեք զոհրութեան հետք կը գտնուի թա-
գաժառանգի բերած գողերու փախուստը
զգայականութիւն կը պատճառէ, նա եւս
կասկածի ներքեւ կ'իյնայ. կը բամբասուի
նաեւ Ենիկոյիեանց Աղա-Մանուկը ներ-
քին ալ: Գահաժառանգը Թեհրան կու
գայ ինքզինքն արաղապարեւ համար:
մանաժողով կը կազմուի քննութեան
համար. մանաժողովին մէջ զահաժա-
ռանգը կը ջանայ յանցաւոր ցոյց տալ
Մանուկը իր իրաւ եւ հիմնաւոր կեր-
պով կը ջրէ իր վրայ ծանրացած ամբա-
տանութիւնը: Մանաժողովը չկարենա-
լով ո՞ր եւ եղբակցութեան յանգիլ կը
լուծուի:

Այս բաներու վրայ ատեն կ'անցնի.
օր մը Թեհրանի մէջ հայու մը տունը հա-
կերթի հրաւէր կ'ըլլայ. սեղանի վրայ

հրերը լուսական զինի կը խմեն երկու
հայ ապականաւորներու միջեւ վէճ մը կը
ծագի չնչին բանի մը համար. անոնցմէ
մէկը Սարգիս անունով որ ժամանակէ մը
ի վեր սկսած էր չաղալութեամբ տղրիլ,
կ'ընէ միւսին:

Ստեփան, եթէ ինքը ունիւն ձայնող
կտրէ, եթէ ոչ այսօր իսկ զուլայ թոցնիւ
կուտան:

Ստեփան նախ կը լռէ, լայն երբ Սար-
գիս կը կրկնէ ու կ'երկրէն իր սպառ-
նայլքը, նա ալ կը պատասխանէ.
— Եթէ իմ զուլայ թոցնիւ կուտան
գաւառը — Եւ չի տեսնու:

Հետեւ ալ զոյնզոյններ միւս հանդի-
սականը կ'սկսին դատարար զոյն
նալ, վան զի Սարգիսին չաղալութեամբ
սարգիս արդէն զանազան չաղալներու
տեղի տուած էր հայկերու մէջ. հանդի-
սականը մէկ մէկ, երկերկու հողի փախ-
սալով դուրս կ'իլլին: Ստեփանը վախէ
կերթի այլու մը Աղա-Մանուկարի պա-
լատը եւ կը յարմարէ թէ ինչպէս Շա-
հի զանազանի մէկ քսակ դրամն իրեն
ձեռքն է ինկած. թէ իրեն բամբի ինկածն
էր նախկին, երթայ բեր: Յետոյ մաս-
նութիւնն առաջ տանելով կ'աւելցնէ թէ
իր մէկ ընկերը Սարգիս անուն այժմ Թե-
րանի մէջ է, իսկ միւս երկու ընկերները
ի Նոր Զուլայ Ասպաճանի մէջ:

Մանուկը մըն զանազան զանազան
ուսեցած էր ամբաստանութեան ներքեւ
զանազան համար, այնքան կ'ուրախա-
նայ այս դէպքին որ ալ չսպասուի ամէն
նայ մանաժողովին իմանալու, կը հրա-
մայէ որ թող չառն Ստեփանին անկէ
հեռանալ եւ երթալ Սարգիսն ալ բերիլ.
ու ինքը կը վազէ ամէն բան Շահին ի-
մացնել:

Աղա-Մանուկը կ'անցնէ մտքն
թէ ինչ սարսափելի փորձանք կը պատ-
րաստէր հազարաւոր անոնց հայերու զը-
խին:

Ստեփան հազարաւոր էր միանգամայն
թէ իր գողակցներէն երկուքը յապա-
հան կը գտնուին: Շահը հրովարտակ կը
զրկէ Ասպաճանի հրամանատար Էմին-Ուղ-
Գոյի իր որպէս զի բանտարկէ այն եր-
կու հայերն ու անոնցմէ զահանգի գողերը:

Սուրհանդակը Ասպաճանի զրկուելէ
վերջ գործը կը ըննուի եւ երկուքները
այսպէս կը յայտնուի: Պարսկաստանի
պալատներու մէջ լուսամուտներն երկու
կարգ կ'ըլլան իրարու վրայ. ապականաւոր
հայերը երբ անտուգ կը գնեն որպէս զի
անցնեն վերի լուսամուտներու կտորած
պակիները, մէկուն մէջ կը գտնուի սուպ-
րակ մը ոսկի: Կ'սկսին մէջներին մտա-
ծել

ՄԷԾ Փողոց Բերայ, Հալեպ Զարեր

